

a filozof Edward Abramowski (1868-1918). Prvním badatelem, který systematickým a vědomým způsobem rozvíjel psychologii náboženství byl Jan W. Dawid (1859-1914).

V závěrečných částech práce Hoffmann hodnotí význam orientalistů a klasických filologů. Předchůdcem a organizátorem polské religionistiky byl vynikající mongolista Władysław Kotwicz (1872-1944). K rozvoji orientalistiky významně přispěli také islamo- logové, indologové, buddhologové, sinologové, egyptologové či chetitologové. Rovněž polská filologie, zejména pak klasická, si poměrně brzy získala mezinárodní uznání a byla přínosem pro religionistická bádání v oblasti antické kultury. Na jejich rozvoji se zejména podíleli Kazimierz Morawski (1852-1925) a Leon Sternbach (1864-1940). Za nejvýznamnější osobnost s výrazným religionistickým přesahem je považován Tadeusz Zieliński (1859-1944).

V samotném závěru se Henryk Hoffmann zabývá otázkou významu historické reflexe religionistiky. Znalost vlastní historie je podle něj důležitá proto, aby nedocházelo k opakování dřívějších badatelských omylů a již provedených výzkumů.

Nepochybně je možno publikaci Henryka Hoffmanna považovat za velmi zdařilou reflexi historického přínosu polských badatelů světové religionistice. Autor přesvědčil o své erudici nejen v historii polské, ale současně i světové religionistiky včetně jejich metodologických souvislostí. Nutno ocenit především rozsah zpracovaného materiálu, který je vhodně členěn podle jednotlivých religionistických disciplín. Nicméně zůstává otázkou, jak vlastně uchopit takovouto šíři problematiky a učinit ji čtenářsky přijatelnou a atraktivní; zda detailně a encyklopedickým způsobem popsat historii oboru či sledovat myšlenkový vývoj a do hloubky interpretovat jeho podstatné otázky. V striktně historické práci je rovněž obtížné nastínit vlastní názorovou pozici. Publikace Henryka Hoffmanna upřednostňuje spíše faktografické pojetí, střizlivé kritické hodnocení a větší míru interpretační zdrženlivosti. Její největší cenností je, že zachycuje i méně významné badatele a jejich přínos pro obor. Jistě poslouží jako materiál pro další dílčí výzkumy v této oblasti, zejména pak pro

svou hutnost a ohromný bibliografický aparát. Autor také seriózně až gentlemansky pohlíží na velmi citlivý vztah religionistiky k teologii, což je vzhledem k pozici katolické teologie v polském vzdělávacím systému celkem logické.

Také se domnívám, že autor mohl věnovat pozornost přínosu filozofie náboženství religionistice. Chápu sice metodologické důvody, které jej k tomu nejspíš vedly, ale z tohoto hlediska je ještě problematictější zahrnout do takovéto práce i výsledky teologů. I přes tyto připomínky si však práce zaslouží patřičnou pozornost a ocenění akademickou obcí a kromě toho se může stát také inspirací i pro sepsání dějin oboru u nás.

Na závěr je důležité podotknout, že vzhledem k tomu, že se výrazného mezinárodního ohlasu dostalo polské religionistice především po roce 1939, bude tato skutečnost pro autora Hoffmanna osobní výzvou k pokračování v již započatém bádání.

TOMÁŠ BUBÍK

Joshua A. Fishman – Tope Omoniyi (eds.), Explorations in the Sociology of Language and Religion,

Amsterdam: John Benjamins
Publishing Co. 2006, 347 s.
ISBN 90-272-2710-1.

Sociologie jazyka a náboženství je velice mladá vědní disciplína a sborník *Explorations in the Sociology of Language and Religion* přináší jeden z prvních ucelených textů v tomto novém oboru. Již samotné dvě mateřské disciplíny – sociologie jazyka a sociologie náboženství jsou interdisciplinárními obory, nabízí se tedy otázka, proč vlastně ustanovovat nový vědní obor a zužovat tak sledovaná pole. Odpověď vyplývá ze samotné přítomnosti – rychlost změn ve světě se zvyšuje, objevují se nové problémy, vyvstávají nové otázky, které vyžadují spe-

cifický přístup. Jen jeden příklad ze vztahů jazyka, náboženství, národní identity a ideologie: nedávné umožnění ordinace žen na duchovní v anglikánské církvi reprezentuje zcela novou perspektivu ve způsobu vyjadřování i v mentálních a vizuálních koncepcích.

Nové otázky v současnosti vyvstávají také okolo etnické a náboženské identity, občanství, práv menšin atd. Současné sociální struktury se stávají složitějšími a stará paradigma, zaměřená většinou na čisté opozice: Východ – Západ, menšina – většina, již nepostačují. Vyvstává tedy potřeba nalézt nové metody a teoretická paradigma, která by umožnila postihnout styčné plochy, demonstrovat blízkost a vzájemnost vztahu mezi jazykem a náboženstvím a rozšířit znalosti a vědomosti na tomto poli. Sociologie jazyka a náboženství si tedy dává za úkol podívat se novými očima na témata, která spolu sociologie náboženství a sociologie jazyka sdílejí. Sociologie jazyka a náboženství je více než jen sociologií náboženského jazyka jako takového. V minulosti se vztah jazyka a náboženství zkoumal zejména v souvislosti s překlady posvátných textů do různých jazyků či jazykových důsledků šíření různých náboženství. Avšak stále ještě málo prozkoumaná jsou například témata bilingualismu nebo multilingualismu ve vztahu jazyka a náboženství, jazykových důsledků vazeb mezi převládajícími jazyky a dialekty v určité oblasti a náboženskou praxí nebo vztah mezi imigrací, zachovávaním původního jazyka a následným posunem v náboženské oblasti v jednotlivých generacích.

Editory sborníku jsou Joshua A. Fishman a Tope Omoniyi. Joshua Aaron Fishman je americký sociolog a lingvista, v současné době působící jako profesor na Stanfordské univerzitě, často bývá citován v literatuře jako jeden ze zakladatelů sociologie jazyka. Tope Omoniyi je britský sociolog a lingvista, působící na univerzitě v Roehamptonu. Společně zařadili do sborníku příspěvky demonstrující širokou škálu možností, jaké nový vědní obor přináší a zahrnující zdroje z nejrůznějších geografických, kulturních, lingvistických a náboženských okruhů. V úvodu sborníků J. A.

Fishman představuje tzv. Dekalog teoretických principů, ve kterém používá modelu sociologie jazyka jako základu pro sociologii jazyka a náboženství, představuje teoretické možnosti interakce jazyka (nebo spíše různorodosti jazyků) a náboženství (různorodosti náboženství) a umožňuje tak teoretický a metodologický základ pro empirický výzkum.

Fishman uvádí, že se záměrně vyhýbá tomu definovat jak pojem sociologie, tak jazyk či náboženství – označuje to za „sklíčující“ úkol a předpokládá, že tyto pojmy budou rozuměny v jejich „primitivní“ podobě. Přiznává však, že má v plánu se k tomuto úkolu v blízké budoucnosti vrátit. Stejně tak záměrně nedefinuje pojmy jazyk/dialekt, ale používá neutrální termín „jazyková varianta“.

Prvním principem jeho Dekalogu je uvědomění si, že jazyk náboženství vždy funguje v rámci většího vícejazyčného souboru. Tento princip předpokládá, že členové jakéhokoliv sociokulturního společenství umí rozlišit mezi náboženským a nenáboženským nebo mezi méně a více posvátným kontextem nebo činností, a nelehké na to, jak obtížné to může být pro pozorovatele zvenčí (zejména pro badatele ze Západu). Avšak na druhé straně, i v těch společnostech, kde náboženství prostupuje každodenní život největším způsobem, není náboženský jazyk tím jediným, který mají členové k dispozici – tím více to platí pro společnosti moderní. Tento princip dovoluje, ba přímo očekává rozmanitost a v tomto smyslu nastoluje požadavek sociologického výzkumu. Další principy pak například hovoří o větší stabilitě náboženských jazykových variant a o jejich větším vlivu na svoje sekulární protějšky než je tomu naopak, o tom, že všechny zdroje sociokulturní změny jsou rovněž zdroji změny sociolingvistického repertoáru vzhledem k náboženství či uvádí důvody, proč mohou různé náboženské jazykové varianty koexistovat v rámci jednoho náboženského společenství. Všech deset principů je vždy bohatě doloženo příklady z minulosti i současnosti – Fishman uvádí i výjimky, u kterých nechybí vysvětlení, je si ale také vědom, že se jedná o první návrhy teoretických principů, které budou jistě

časem modifikovány, doplněny nebo dokonce vyvráceny následnými výzkumy.

Jednotlivé příspěvky, jichž je celkem dvacet dva, jsou řazeny do čtyř částí nazvaných „Vlivy náboženství na jazyk“, „Vzájemnost jazyka a náboženství“, „Vlivy jazyka na náboženství“ a „Jazyk, náboženství a gramotnost“. Příspěvky vycházejí z Fishmanovy metodologie či z obecné metodologie sociolingvistiky, nenabízejí nové teoretické přístupy, jedná se většinou o empirické průzkumy, téměř výlučně ze současnosti, poskytují však inspirující přehled využití nového teoretického základu v praxi. Pro velký počet příspěvků je zde nelze všechny vyjmenovat, pro ilustraci uvádím například stať „Vytváření Boha v našich představách – Boží atributy v jorubském socio-kulturním prostředí“, zabývající se postupy příslušníků kmene Jorubů (jihozápadní Nigérie) při využívání jazyka pro tvorbu božské bytosti uspokojující jejich pragmatické potřeby stejně jako kulturní významy společnosti (Oladipo Salami), dále příspěvek „Společenská mnohojazyčnost a multináboženská“ (Tope Omoniye), ve které autor používá Nigérii a Velkou Británii jako modelové multikulturní společnosti a zamýšlí se nad vztahem státu a jedince v oblasti jazyka a náboženství. Velice zajímavou stať představuje „Etymytologické odlišování se od druhých (čeština nenabízí elegantnější řešení pro překlad anglického *othering*) a síla lexikálního inženýrství v judaismu, islámu a křesťanství“ (Ghil'ad Zuckermann), která přináší pohled na lidovou etymologii reflektující náboženské a kulturní interakce a často předvádí snahu určitého náboženství uchovat si vlastní identitu – může tak být činně s humorem nebo naopak velmi odmítavě. Zuckermann uvádí množství příkladů v graficky dobře přehledné podobě. Příspěvek „Funkce liturgické gramotnosti v muslimských komunitách Velké Británie“ (Andrey Rosowsky) se pak zabývá otázkami co je to obecně liturgická gramotnost a jakou roli hraje v určité muslimské komunitě, jaký má význam pro její příslušníky a jaká je motivace členů pro její osvojení.

Pro českého čtenáře pak budou neméně užitečné i bohaté odkazy na literaturu, při jejím vyhledávání se však bude muset zhus-

ta spolehnout na vlastní síly, v knihovnách vědeckých institucí práce z oboru sociologie jazyka často nezabírají příliš mnoho místa.

Přestože ve sborníku chybí medailony jednotlivých autorů, z letné prohlídky jejich životopisů na internetu je patrné, že všichni příspěvatelé jsou lingvisté, sociolingvisté či se zabývají aplikovanou lingvistikou. Toto jejich zaměření vysvětluje absenci příspěvků týkajících se například etnografie řeči, které by, dle mého názoru, mohly být do této nové disciplíny také zahrnuty. Pokud totiž název oboru zní „sociologie jazyka a náboženství“ a tento nechce být pouze subdisciplínou lingvistiky, ale ustavit se jako opravdu samostatný obor, měli by se do výzkumu na tomto poli zapojit například i sociologové náboženství, kteří mohou přinést nový náhled a nové zkušenosti a přispět tak k obohacení a prohloubení znalostí v tomto novém oboru. Právě náboženství jako kontext je velmi vhodným působištěm pro zkoumání nejen jazyka, ale také řeči a komunikace v rámci náboženské skupiny, mezi jednotlivými skupinami navzájem či s ostatní společností. Tato nová disciplína by se pak mohla stát užitečným metodologickým nástrojem pro sociologii náboženství – pro studium náboženské změny, nových forem religiozity a náboženství v současnosti vůbec.

LUCIE HLAVINKOVÁ

Martin Slobodník – Attila Kovács (eds.), *Politická moc verzus náboženská autorita v Ázii*,

Bratislava: Chronos 2006, 303 s.
ISBN 964-361-302-X.

Sborník na aktuální téma obsahuje příspěvky celkem patnácti autorů a autorek. Příspěvky pokrývají geograficky rozsáhlou oblast, řadu náboženských tradic a státních útvarů. Následující shrnutí a hodnocení bude nezbytně poněkud nevyvážené, protože není v silách jednoho člověka důkladně se